

بیمه از نظر حقوق مدنی

کلمه بیمه که در عرف مصطلح شده و معنای پوشش (تأمین) از آن استفاده میشود و در اصطلاح حقوق عقد مخصوصی است که موضوع بحث ما در این رساله میباشد صحیحاً معلوم نیست که از چه وقت در زبان فارسی استعمال شده است و در هیچیک از فرهنگها این واژه دیده نمیشود. از طرف دیگر از جمله واژه های اجنبی هم که وارد زبان ما شده نیست و واژه های اجنبی که کم و بیش در فارسی مصطلح گردیده کلماتی هستند که دارای ریشه تازی، عبرانی، ترك، لاتینی، یونانی یا روسی میباشد و این واژه در هیچیک از فرهنگهای این زبانها دیده نشده. کلمه Assurance در زبان فرانسه لغتاً بمعنای پوشش ولی اصطلاحاً بعقد بیمه اطلاق میشود و در زبانهای دیگر اروپائی که دارای ریشه لاتینی است تماماً بیمه را از اصل کلمه Securus لاتینی که بمعنای اطمینان است گرفته اند مثلاً در زبان انگلیسی برای عقد بیمه واژه Assurance و Insurance استعمال میشود که هر دو واژه از ریشه لاتینی Securus گرفته شده است و همینطور در بسیاری زبانها این ریشه سرایت کرده است. آنچه بنظر نویسنده میرسد اینست که شاید واژه بیمه مشتق از فارسی بوده و ریشه مزبور بیم است که بمعنای ترس میباشد زیرا عنصر اولی و اصلی این قرارداد بطوریکه بعداً ذکر خواهد شد ترس از خطر است برای تأیید این نظر واژه استرواخانه Cтpaxобaнue روسی که بمعنای عقد بیمه است شاهد میگیریم چه این کلمه از واژه Cтpax (استراخ) که معنای حقیقی آن ترس است مشتق شده بهر حال اگر در تشخیص مزبور دچار اشتباه شده‌ام چون این بحث مربوط بعلم مخصوص لغت شناسی Etymologie میباشد و تحقیق بیش از این را هم خارج از وظیفه خود دانستم امید اغماض دارم.

کسانیکه پیش آمد هارا نتیجه مستقیم اعمال اشخاص میدانند در عین حال معتقدند که زندگانی بشر دستخوش اتفاقات بوده و هر روز بلکه هر لحظه خطراتی با او متوجه میشود که علل آنها پیش بینی نشده است و این اتفاقات بشر را از هر حیث (جان و مال) تهدید می کند و هیچکس قادر نیست اتفاقات مزبور را پیش بینی کرده و از وقوع آنها جلوگیری نماید. اختراع برقگیر تا حدی از خطر صاعقه جلوگیری کرده است ولی آیا میتوان در تمام نقاط برای حفظ جان و مال از آن استفاده کرد؟ تشکیل مؤسسات آتش نشانی آیا میتواند از وقوع حریق جلوگیری کند؟ آیا پیشرفت بهداشت و مراعات اصول آن میتواند زندگانی مادی اشخاص را برای همیشه تأمین نماید و مثلاً کارگرا برای همیشه آماده کار و مهیا جهت تحصیل معاش کند؟

بیمه از نظر حقوق مدلی

بدیهی است که پاسخ این سؤاها و نظائر آنها منتهی است و هیچکس ادعای خلاف آنرا نمینماید از یکطرف برای جلوگیری از خطراتی که اسیدها را تبدیل یأس و پیشبینی‌ها را باطل و آینده را تهدید می‌کند احتیاجات و تشیقاتی ایجاد میشود و از طرف دیگر هر قدر تمدن بشری و تکامل رود و تجربیات او بیشتر و پیشرفت صنایع زیادتر شود احتیاجات او رو با افزایش میگذارد بطوریکه میتوان گفت تمدن و احتیاج بشر بایکدیگر نسبت مستقیم دارند. پس با اینحال برای تأمین مایحتاج چه باید کرد؟

بطور کلی میتوان ادعا نمود که حفظ عین اشیاء برای بشر مقدور نیست و فقط او میتواند در مقابل آنچه از دست میدهد بداشتن عوض آن خود را راضی کند.

پیشرفت علم طب و جراحی و تأسیس بهداریه‌ها میتواند دوام و بقاء گرانبهارترین گوهرهای بشری یعنی جان او را تأمین و تضمین نماید و اگر در این موارد حس تعاون و هموعی افراد را بتسلیت صاحب گوهر منقود و امیدارد آیا این تسلیت میتواند جانشین فقدان گردد؟ البته نه - اینستکه گفته میشود حفظ اصل اشیاء غیر ممکن و قناعت ببدل آن از خصال طبیعی بشر و از احکام طبیعت است.

حال باید دید که تحصیل بدل بچه وسیله ممکن است؟

حس تعاون بشر او را مجبور ساخت که هرگاه خسارتی یکی از افراد جامعه وارد آید بقیه افراد هر یک سهم خود در جبران خسارت او شرکت کنند و در ابتداء امر بطوریکه بعداً ذکر خواهد شد اهالی یک شهر اینطور قرارداد کردند که جمعاً بخسارتی که یکی وارد می‌آید شرکت جویند تا از سنگینی و تحمیل آن بر او بکاهند.

بدیهی است که هر یک از افراد این جامعه در مقابل این تعهد که نسبت بدیگران کرده است انتظار داشت که در مورد خود او نیز همین رویه معمول و مجری گردد. کم‌کم این قرارداد صورت قطعی و الزام بخود گرفت باین ترتیب کسانی که وارد این جامعه میشدند مشخص شده و مسئولیت آنها محدود و معین گردید. واضح است هر جمعیتی که تشکیل می‌یابد مدبری لازم دارد تا امور آن جمعیت را اداره کند. در این اجتماع نیز اداره‌ای برقرار گردید که آنچه دیگران جهت جبران خسارت میپردازند جمع آوری کرده بشخص متضرر بدهند و بعدها از نظر اینکه مبادا دفعهٔ خسارت هتکفتی پیش آید که تحمیل آن بر افراد غیر مقدور و یا لافل دشوار باشد اینطور معمول شد که هر یک از شرکاء این جمعیت سالانه یا ماهانه بنسبت ثروتی که دارد (چون آن ثروت هم در معرض خطر است) مقرری بپردازد تا پرداخت مبلغ زیاد و یکدفعه بصورت تدریج درآمده عملی و آسان گردد و هیئت مدیره آن وجوه مقرری را اخذ و جمع آوری کرده تا در روز وقوع حادثه و بروز خسارت بمصرف برساند.

این بود طریقه ایجاد نشو و نما و بیمه و بیمه چیز دیگر نیست جز همین عمل که امروز اداره خیریه مزبور در دست کمیانیها و شرکتهاست و متعهدین آن اشخاص عادی میباشند و این است طریقه تحصیل بدل اموال منقود. گرچه این بدل تا حدی باصل مال منقود نزدیک است و میتواند جانشین آن بشود ولی مواردی است که هیچ چیز فقدان را

بیمه از نظر حقوق مدنی

نمی‌تواند جبران کند مثلاً کارگری که عائله خود را با دسترنج خویش اداره می‌کند و ضرورات معاش آنها را مرتفع می‌سازد اگر بحکم طبیعت محکوم بمرگ گردد چه چیز می‌تواند خانواده او را راضی کند و چه کسی می‌تواند جانشین او گردد؟ در این قبیل موارد نیز همان حس تعاون بتسلی آنها همت گماشته و اینطور رفتار کرده است که افراد هیئت جامعه هر یک بفراخور خود مالی بورته متوفی داده تا زندگانی مادی آنها تأمین شود این رویه کم‌کم صورت تعهد و الزام بخود گرفته و تمام افراد آن جمعیت آینده ورثه خود را با این اقدام تأمین کرده‌اند و همینطور است نسبت بتأمین زندگانی کارگری که برائت کبر سن و پیری دیگر قادر بتبیه معاش خود و عائله اش نباشد در این مورد نیز هیچ چیز جایگیر جوانی (مال مفقود) نمی‌شود ولی خاطر او بر رفع مایحتاج زندگانی خود که در نتیجه کمک دیگران صورت گرفته راضی شده و تسلی می‌یابد.

حقوق تقاعدی که امروز در تمام ممالک متمدنه معمول است و بمستخدین سالخورده داده میشود روی همین فکر است و همچنین است حقوقی که در غالب قوانین ملل راقیه برای کارگرانی که بر اثر حوادث کار ناقص یا مجروح و یا فوت میشوند برقرار شده^۱.

بالاخره نظریاتی که بیمه در عوامل اقتصادی و بالتبع در اوضاع اقتصادی مؤثر است باین در علم اقتصاد در تحت این عنوان باز شده که ذکر آن از حد بحث ما خارج است و فقط گفته میشود نظریه‌های فوآندی که این معامله دارد امروز بقدری توسعه و رواج یافته که بطور قطع با هیچیک از معاملات قابل مقایسه نیست و مخصوصاً در ممالک متمدنه که این قرارداد سیر بدوی خود را کرده و بمرحله کمال رسیده رواج شگفت‌آوری یافته است و هیچیک از معاملات مدنی باندازه آن متداول نیست و کم‌تر مالی دیده میشود که به بیمه داده نشده باشد و کمتر اشخاصی هستند که خود را در مقابل خطر پیری، علیی، بیکاری و بالاخره مرگ بیمه نکرده و ایام سخت عمر خود را با بیمه سعادت‌مند نکرده باشند و از طرف دیگر شرکت‌های بزرگ با سرمایه‌های هنگفت برای اجراء انواع بیمه‌ها تأسیس و خدمات شایان تقدیری را انجام می‌دهند.

قسمت دوم

تاریخ بیمه در عهود قدیم که مالکیت انفرادی وجود نداشت بلکه اموال متعلق بخانواده بوده است افراد مطمئن بودند که هراتفاق و خطری پیش آید طبعاً متوجه شخص آنها نمی‌شود و بهمین جهت در آن زمان بیمه امری مجهول بود و مخصوصاً از جهت اینکه مردم بدرجه عالی از تمدن نرسیده بودند خطرات زندگانی نیز کمتر

(۱) قانون حوادث کار

فرانسه ۹ آوریل ۱۸۹۸ و قانون ۳۰ ژوئن ۱۸۹۹ و ۱۳ دسامبر ۱۹۱۲ و قانون ۱۵ ژوئیه ۱۹۱۴ و قانون ۲۵ نوامبر ۱۹۱۶ و ۲۵ سپتامبر ۱۹۱۹ و ۱۵ دسامبر ۱۹۲۲ و بالاخره قانون ۲۰ آوریل ۱۹۲۶

بیمه از نظر حقوق مدلی

بوده است اما بعدها توجه خطرات باموال سبب ایجاد فکر بیمه گردید ولی این امر که عنصر اقتصادی بیمه است هنوز افراد را وادار به قراری بیمه نکرده بود .

مردم عصر هیچگاه از فکر خطر غافل نبوده و بخیال تأمین در مقابل خطر اقتصادی بودند چنانچه قراردادی منعقد میکردند که خطرا احتمالی را متوجه دیگری نمایند نه اینکه مانند بیمه مقصود از آن ترمیم خسارات از طرف جمعیتی باشد چنانکه تقسیم خسارت بین جامعه هنوز بفر آنها خطور نکرده بود و حال آنکه بیمه از نتایج تعاون جمعیت میباشد .

در آغاز تمام تمدنها و تأسیس مذاهب اعانه و خیریه هائیکه جهت اشخاص متضرر دیده میشود در آن زمان نیز افکار را بخود جلب کرده بود چنانکه در روم قدیم اجتماعات متعدد و مهم خیریه وجود داشته از قبیل اجتماع نظامی که در صورت تغییر ساخلو یا شکست عدهای اعانه ای پرداخته میشده و همچنین بورثه متولی مالی تأدیه میگردد است و همینطور اجتماعی که بین کارگران با اسم *Collegia teminirum* و *Collegia funeraticia* تشکیل میشود که شرکاء بوسیله پرداخت حق ورودی کم یادادن سهمی بطور تدریج تحصیل حیثیت میکردند و بعلاوه در حقوق رم عقود دیده میشود که بموجب آن شخصی نتایج یک خطر احتمالی را بعهده میگرفته است ۱

واژه *Assurance* یا *Assecuratio* که واژه لاتینی است و در عهد ژوستینین در حقوق رم دیده میشود که بموجب آن عقد در صورت وقوع خطر بکشتی پولی بصاحب آن تأدیه میشده است و همینطور بعضی عقود دیگر مانند *Fidejussia indemntatis* وجود داشته که با بیمه در مقابل افلاس یا بیمه اعتبار *Assurance de solvabilité* تطبیق می کند و همچنین عقد دیگری موسوم بقرض از ترس حوادث *Prête à la grosse aventure* یا *Nauticum foenus Pecunia trajectitia* که یک نوع بیمه ای بوده و بصورت قرض معلق درآمده بود دیده میشود بدین توضیح که بموجب این عقد مالک یا مدیر کشتی بصاحب مال التجاره ای که میخواست کالای خود را از دریا عبور دهد و بساحلی برساند وجهی معادل کالای مزبور قرض میدهد و در ضمن قرارداد میگرد که در صورت وصول مال بمقصد مقروض عین وجه را با تقع معینی باورد کند و در صورت غرق شدن آن مال مقروض نه اصل و نه منفعت بپردازد .